

**Ομιλία της Α.Μ.
του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος**

κ. Ιερωνύμου

**για την παρουσίαση του Τιμητικού Τόμου της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ με
αφορμή την συμπλήρωση 15 ετών από την ανάρρησή του στον Αρχιεπισκοπικό
Θρόνο**

(14 Ιουνίου 2023)

Ἐξοχτάτη κ. Πρόεδρε τῆς Δημοκρατίας

«Ἴδου δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό;»

Ἡ σημερινὴ σύναξη, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδόσεως τιμητικοῦ τόμου, γιὰ τὴν συμπλήρωση 15 ἐτῶν διακονίας μου στὴν προεδρία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ στὸν Ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο Ἀθηνῶν, ἀποτελεῖ σημαντικὴ στιγμὴ στὴ ζωὴ μου. Βλέπω ὄλους ἐσᾶς, «ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν», μαζί μου ἀπόψε ἐδῶ «ἐπὶ τὸ αὐτό», «φέροντας κλάδους ἀγαθοεργίας»!

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει περάσει καὶ σὲ ἐμᾶς τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἢ θύραθεν συνήθεια τῶν Ἰωβηλαίων καὶ τῶν ἐπετείων. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ, ἐκθειάζονται τὰ ἔργα συνανθρώπων μας. Δὲν σᾶς κρύβω ὅτι δὲν βρίσκω αὐτὴ τὴν συνήθεια τόσο ἀπαραίτητη στὸν ἐκκλησιαστικὸ χῶρο.

Παρ' ὅλα αὐτά, θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἀξιότιμο Κοσμήτορα τῆς θεολογικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Χρῆστο Καραγιάννη γιὰ τὴν πρωτοβουλία αὐτὴ, τοὺς ἀρθρογράφους γιὰ τὸν μόχθο τους καὶ ὅσους κοπίασαν γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ τόμου. Εὐχομαι τὰ κείμενα νὰ προωθήσουν τὸν θεολογικὸ προβληματισμό, πού εἶναι ἀπαραίτητος καὶ σήμερα.

Καταλαβαίνω τὸ δῶρημα τῆς τιμῆς μὲ τὴν παροῦσα ἔκδοση. Μιᾶς τιμῆς πού αὐξάνει ἀπὸ τὴν πάνδημη παρουσία ὄλων σας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ὑπερβαλλόντως ἀκούστηκαν καὶ γράφτηκαν. Τὴν ἀποδέχομαι, ἀλλὰ ὡς μιὰ τιμὴ πού ἀνήκει σὲ Ἐκεῖνον πού καθόρισε τὴ ζωὴ μου, δηλαδὴ στὸν Χριστό.

Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἓνα σχῆμα λόγου. Τὸ ἐννοῶ ἀπόλυτα καὶ τὸ διευκρινίζω. Συχνὰ μὲ ρωτοῦν: ποῖο εἶναι τὸ ὄραμά σας γιὰ τὴν Ἐκκλησία; Καὶ ἀναρωτιέμαι: Εἶναι δυνατόν νὰ ἔχει κάποιος ὄραμα γιὰ τὴν Ἐκκλησία πέρα ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰδρυτῆ της;

Τὸ ὄραμα τοῦ Θεανθρώπου περιγράφεται στὴ φράση: «μετανοεῖτε, ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Αὐτὴ τὴ βασιλεία προγευόμαστε στὴν Ἐκκλησία. Ἡ καθοριστικὴ σύνδεσή της μὲ τὴν Ἐκκλησία ἐμφαίνεται στὴν ἔναρξη τῆς Θείας Εὐχαριστίας μὲ τό: «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Ἡ Βασιλεία αὐτὴ εἶναι ἀγάπης καὶ ἐλευθερίας. Διότι «ἐπ’ ἐλευθερία» ἐκλήθημεν, ἵνα ἀγαπᾶμε ἀλλήλους. Ἐδῶ ὁμως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν προσεγγίζονται ψυχολογικά, ἀλλὰ ὄντολογικά. Ὁ μόνος τρόπος νὰ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ ἐπιβιώνει, εἶναι νὰ ἐνταχθεῖ στὸ πλέγμα σχέσεων ἀγάπης καὶ ἐλευθερίας τῆς Ἁγίας Τριάδος, διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

Τότε σέβεται τὴν ἐλευθερία τοῦ ἄλλου – ὄχι ὅπως ὁ ἴδιος νομίζει, ἀλλὰ ὅπως ὁ Χριστὸς μᾶς ὑπέδειξε.

Ἡ ἐν Χριστῷ ἀγάπη δὲν εἶναι μιὰ θεωρητικὴ τοποθέτηση ἀλλὰ μιὰ ἔμπρακτη συγκεκριμένη θέαση σύμπαντος τοῦ κόσμου. Κατ’ αὐτὴ τὴ θέαση, «ἡ καρδιά μας φλέγεται ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως τῶν δαιμόνων μὴ ἐξαιρουμένων».

Ἐπομένως ἓνας ἐκκλησιαστικὸς ἄνθρωπος, πόσω μᾶλλον ἓνας ἱερωμένος, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ταυτίζει τὴν ἀποστολὴ του μὲ τίς ὅποιες δικές του δράσεις ἢ ἐνέργειες. Καλεῖται νὰ τὴν ταυτίζει μὲ τὴν προβολὴ ὅσων ὁ Χριστὸς ἔπραξε ὑπὲρ τῆς σωτηρίας μας.

Γι’ αὐτό, λοιπόν, δὲν τίθεται θέμα δικοῦ μου ὁράματος. Τίθεται θέμα κατὰ πόσο ἐξέφρασα καὶ ἀνήγγειλα στοὺς ἀνθρώπους, ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια, τὸ ὄραμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς χριστιανός, ὡς ἱερέας καὶ ὡς ἐπίσκοπος. Μὲ τὴν πείρα τῶν 85 χρόνων μου θὰ ἤθελα νὰ μοιραστῶ μαζί σας ἀκόμα μερικὲς σκέψεις. Γεννήθηκα δύο χρόνια πρὶν ξεσπάσει ὁ πόλεμος τοῦ ’40. Ἔζησα τὸν ἐμφύλιο, καὶ τίς δύσκολες δεκαετίες ποὺ ἀκολούθησαν. Τὰ πάθη ἦταν πολὺ ἔντονα. Ἡ κοινωνία βαθιὰ διχασμένη καὶ τραυματισμένη. Ὅλοι – ἀπλοὶ πολῖτες, πολιτικὰ κόμματα καὶ παρατάξεις, θρησκευτικὲς κινήσεις, καθένας ἀπὸ τὴ δική του πλευρὰ καὶ θέση, ὄνειρεύονταν ἓνα καινούργιο, καλύτερο κόσμο. Καὶ πραγματικά, σ’ ἓνα ἐπίπεδο, ὁ κόσμος ἄλλαξε. Μὲ ἀξίνες καὶ φτυάρια ἀνοίξαμε δρόμους. Φτιάξαμε ἐργοστάσια καὶ παραγωγικὲς ὑποδομές. Ἀλλὰ, τὴν ἴδια στιγμὴ, ἡ ἐπαρχία ἄρχισε νὰ ἐρημώνει καὶ ἡ ἀστυφιλία νὰ γιγαντώνεται. Ἡ πατρίδα μας μπῆκε σὲ τροχὰ ἐκσυγχρονισμοῦ, ἀνάπτυξης καὶ προόδου. Ἀλλὰ πίσω ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη ἐνέργεια πάντοτε ὑπάρχει ἓνα σκεπτικό. Καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς αὐτὸς ἐκπροσωποῦσε ἓνα συγκεκριμένο σκεπτικό: Τὴν ἀποξένωση ἀπὸ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο ζωῆς. Δὲν ἀναφέρομαι τόσο στὶς εὐκολίες ποὺ ἔχουμε σήμερα λόγῳ τῆς τεχνολογικῆς προόδου. Ἀναφέρομαι στὸ πνεῦμα ποὺ αὐτὴ ἡ πρόοδος ἐκφράζει, τὸ ὁποῖο μεταβάλλει τὸν τρόπο θέασης καὶ τὴ στάση μας ἀπέναντι στὸν Θεό, τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ περιβάλλον.

Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν εἰσαγόμενων ἀλλαγῶν ἐκδηλώθηκαν ἐντονότερα ἀπὸ τὴ μεταπολίτευση καὶ ἐξῆς. Ἀλλὰ ἂν θέλουμε νὰ μιλήσουμε μὲ ὄρους τῆς βαθιᾶς δομῆς τῆς ἱστορίας, ἡ ὅλη διαδικασία εἶναι σύγχρονη μὲ τὴ δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἐνὸς κράτους ποὺ ξεπήδησε μέσα ἀπὸ τὰ ὁράματα καὶ τὰ θάματα τῆς Ἐπανάστασης. Καὶ ποῦ, δυστυχῶς, ὑπὸ τὸ βαυαρικὸ καθεστῶς ἀλλὰ καὶ τὴ μετακένωση τῶν δυτικῶν ἀντιλήψεων, ἔφτασε στὴ στεῖρα μίμηση τῶν δυτικῶν τρόπων. Ὅχι στὴν κριτικὴ τους ἐπεξεργασία καὶ στὴ δημιουργικὴ τους ἀφομοίωση.

Αυτές οι δυτικές αντίληψεις έχουν ως κέντρο τους τη λατρεία της προόδου. Σχεδόν τη θεοποίησή της. Μετά την Αναγέννηση, ο άνθρωπος άρχισε να αποκτά όλο και περισσότερη έμπιστοσύνη στις δυνάμεις του. Μπόρεσε, με την έπιστήμη και τον όρθολογισμό, να καταλάβει κάποια από τα «μυστήρια» του κόσμου. Πίστεψε ότι παρομοίως μπορεί να λύσει όλα τα κοινωνικά, οικονομικά, και άτομικά προβλήματα. Και κάτι περισσότερο: Να λυτρώσει ολόκληρο τον κόσμο.

Η έννοια της προόδου διαπότισε την κοσμική αντίληψη της ιστορίας από τον 18ο αιώνα. Θεωρήθηκε ότι με τη χρήση του όρθου λόγου, ή ανθρωπότητα θα έξελιχθεί και θα βελτιωθεί. Και ο κόσμος θα γίνει καλύτερος στο έδω και τώρα.

Έτσι, ο Διαφωτισμός πίστεψε ότι, μέσω της παιδείας, το ανθρώπινο γένος θα προοδεύσει και θα φθάσει στην τελειότητα. Η έννοια της προόδου απέκτησε χιλιαστική διάσταση. Η αντίληψη για τη χιλιετία, που ξεκινάει από τους Ιουδαίους, έρμηνεύθηκε έδω ιστορικά και όχι έσχατολογικά.

Όμως, μετά από 85 χρόνια ζωής, στη διάρκεια των οποίων συνεργάστηκα με 2 Αρχιεπισκόπους, 3 Προέδρους Δημοκρατίας, 10 Πρωθυπουργούς, άρχηγούς αξιωματικής αντιπολίτευσης, ύπουργούς και άλλους παράγοντες, έχω να σάς πω ότι τα προβλήματα του ανθρώπου είναι διαχρονικά και κατά βάση θεολογικά. Και δέν λύνονται κατ' ουσία δίχως τον Θεό. Βεβαίως οι άνθρωποι κατορθώνουμε να βελτιώνουμε πράγματα και καταστάσεις του κόσμου τούτου. Τήν ίδια στιγμή όμως δημιουργούμε νέα προβλήματα. Ένας φαύλος κύκλος προκύπτει δίχως Θεό. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας, ή αδυναμία να τεθούν ήθικοί όροι, ή πρόταξη του κέρδους επέφεραν τη μόλυνση της κτίσεως, την υπερθέρμανση του πλανήτη κλπ.

Πέραν αυτού, παρ' όλη την πρόοδο, ο σύγχρονος άνθρωπος δέν έχει μετακινηθεί ούτε χιλιστό από τὸ βάρος των άλυτων υπαρξιακών ζητημάτων. Η άνοδος του βιοτικού έπιπέδου δέν μπορεί να καταστείλει τήν έντασή τους. Βλέπετε τί γίνεται στη γειτονιά μας: δύο λαοί άλληλοσπαράσσονται. Μιλάμε για είρήνη, αλλά προσπαθούμε να τήν έξασφαλίσουμε με στρατιωτικούς έξοπλισμούς.

Όλα αυτά συμβαίνουν διότι, κινούμαστε από τη θέληση για ισχύ και δύναμη, όπως έλεγε ο αείμνηστος Καστοριάδης. Ο κόσμος μπορεί να βελτιώνεται σε βαθμό βιοτικού έπιπέδου. Μπορεί να φθάνει στο φεγγάρι. Από τήν άλλη όμως είναι στην έποχή του λίθου!

Όσο αποδίδουμε απόλυτη αξία σ' αυτή τή βελτίωση και τήν πρόοδο, τόσο ή ανθρώπινη ύπαρξη θα τελματώνει και θα κακοφορμίζει. Τα μεγάλα υπαρξιακά προβλήματα του ανθρώπου είναι έδω παρόντα και έπείγουν όπως πάντα. Σε όλα αυτά, ή Εκκλησία μās υπενθυμίζει ότι ο άνθρωπος δέν μπορεί αυτά τα προβλήματα να τὰ λύσει μόνος του. Γιατί δέν μπορεί να λυτρωθεί μόνος του από τή φθορά. Ούτε να δώσει μόνος του νόημα στον κόσμο. Όλα λυτρώνονται από Κάποιον έκτός του κόσμου.

Ἡ Ἐκκλησία μᾶς ὑπενθυμίζει ἀκόμη ὅτι κόσμος δὲν μπορεῖ ἐδῶ καὶ τώρα νὰ γίνει Βασιλεία. Ὡστόσο, ὑπάρχει ἡ ἐλπίδα, γιατί ὁ Χριστὸς ἔχει τὸν τελευταῖο λόγο. Καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μυστηριακὰ ἀπεργάζεται τὸν Ἐρχομὸ τῆς Βασιλείας Του.

Γι' αὐτό, στὸν ρευστὸ καὶ ταραγμένο κόσμο μας, δὲν ἀνησυχῶ γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας. Γιατί τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας, εὐτυχῶς, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Κανένας μας, ὅσο ἀμαρτωλὸς κι ἂν εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ προσβάλλει τὴν Ἐκκλησία. Ἀλλὰ καὶ ὅσο ἅγιος κι ἂν εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ δώσει ταυτότητα στὴν Ἐκκλησία.

Γι' αὐτό, σὲ ὅσους μοῦ λένε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἀνθρώπινες ἐνέργειες, ἀπαντῶ ὅτι φθάνουν σὲ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, γιατί προσεγγίζουν τὴν Ἐκκλησία ἐκκοσμικευμένα.

Εὐτυχῶς ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας δίδεται μόνο ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Μπορεῖ μία ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα νὰ πάψει νὰ εἶναι Ἐκκλησία σὲ ἕνα συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνο. Μπορεῖ ὡς ἄνθρωποι νὰ ἀστοχοῦμε, ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ δὲν ἐπηρεάζεται στὴν οὐσία της. Αὐτὴ εἶναι ἡ θεολογικὴ ἀλήθεια ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ. Καὶ ὄχι νὰ ἐστιάζουμε σὲ ἐπουσιώδη ἔθιμα. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἕνας τρόπος ζωῆς ποὺ προτυπώνει τὴν ἐρχόμενη Βασιλεία, πάντα θὰ ὑπάρχει. Ὅσο καὶ ἂν συρρικνώνεται, ὅπως ἡ μαγιά θὰ ἀρκεῖ γιὰ νὰ ὀδηγήσει, ἀθόρυβα καὶ μυστηριακὰ, τὸν κόσμο πρὸς τὴν ἐρχόμενη Βασιλεία.

Μὲ αὐτὲς τίς σκέψεις πορεύτηκα στὴ διακονία μου. Γι' αὐτό καὶ δὲν θεωρῶ ὅτι προσέφερα κάτι στὴν ἐκκλησία. Ἡ **Ἐκκλησία** μοῦ προσέφερε νόημα ζωῆς καὶ τρόπο ὕπαρξης. Καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος μὲ ἔμαθε νὰ σέβομαι τὴν ἐλευθερία τοῦ συνανθρώπου μου, ἀκόμα καὶ ὅταν διαφωνῶ. Μπορεῖ νὰ ἔχω θυμώσει μὲ τὴ διαφωνία. Ἀλλὰ προσπάθησα νὰ τὴ διαχειριστῶ ὡς μιὰ ἀποτυχία μου. Καὶ ἀκόμη κι ὅταν θύμωνα, προσπαθοῦσα νὰ μὴν κατηγορῶ καὶ νὰ μὴν ἐπικρίνω. Τὶς περισσότερες φορές, περπάτησα σ' αὐτὸ τὸ μονοπάτι. Αὐτὸ μοῦ χάρισε τὴ δυνατότητα τῆς ὑπομονῆς. Μιᾶς ὑπομονῆς ποὺ δὲν προέκυπτε ἀπὸ ἀδυναμία, ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιλογή. Καὶ ὅλα αὐτά, γιατί σκεπτόμουν ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ συμβεβηκότα του.

Δὲν σᾶς κρύβω ὅτι συχνὰ ἀπογοητεύθηκα. Ἀλλὰ εἶμαι σίγουρος ὅτι κι ἐγὼ θὰ ἀπογοητεύσω τὸ ἴδιο, ἴσως καὶ περισσότερο. Οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις, ὅμως, δὲν κρίνονται ἀπὸ αὐτά. Κρίνονται ἀπὸ τὸ ἂν, σὲ κάθε στιγμή, μπορούμε νὰ προτάξουμε τὸ ὄραμα τοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ ἀτομικοῦ μας θελήματος. Συχνὰ ἄλλοι μοῦ παραπονοῦνται καὶ ἄλλοι μὲ ἐγκαλοῦν γιατί δὲν μιλάω. Μᾶς διαφεύγει ὅμως ὅτι θέλει περισσότερη δύναμη νὰ μὴ μιᾶς ἀπὸ τὸ νὰ μιᾶς. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος συστήνει νὰ κάνουμε ὅπως ὁ Χριστὸς. Κι ἂν μᾶς φέρουν μπροστὰ στὸν Ἡρώδη, νὰ μὴ μιλήσουμε. Περισσότερο θὰ σεβασθεῖ τὴ δική μας σιωπὴ, παρά τὰ πολλὰ λόγια τῶν ἄλλων.

Αὐτὸ ποὺ χαρακτηρίζει τὴν πορεία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὅτι δὲν ἐπεδίωξε τὸν ἐντυπωσιασμό. Γι' αὐτὸ ἀγωνίζομαι καὶ κινοῦμαι ἀθόρυβα καὶ διακριτικά. Ὅ,τι ἔκαμα ὅλα αὐτά τὰ χρόνια τῆς διακονίας μου, δὲν σχετίζονται μὲ τὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὔτε ἐξαντλοῦν τὴν ἀποστολή της.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονός δὲν ταυτίζεται μὲ τὴ διαχείριση τρεχουσῶν ἀνθρώπων ἀναγκῶν. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει ὁποιοσδήποτε ἄλλος θεσμός. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως δὲν ἀλλάζει τὸν κόσμον μὲ κοσμικοὺς τρόπους. Ἄν γιὰ κάτι δοξάζω τὸν Θεό, εἶναι ὅτι συνειδητὰ δὲν ταύτισα τὴν Ἐκκλησία μὲ τὸ ἔργο μου. Καὶ ὅπως ἔλεγε ὁ Μητροπολίτης Περγᾶμου κυρὸς Ἰωάννης, ποὺ συχνὰ εἶχα τὴ χαρὰ τῆς ἐπικοινωνίας μαζί του, ἡ Ἐκκλησία δὲν σώζει μὲ ὅσα λέει ἢ κάνει, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ ποὺ εἶναι. Καὶ τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Κεφαλή, τὸ ἐγὼ της, εἶναι ὁ Χριστός. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι «οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἦλθε καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς».